

Rehabilitace ateliéru Zdenky Braunerové v Roztokách

Miloslav VLK

V oblíbeném výletním místě, Roztokách u Prahy, zakoupil v roce 1861 pražský advokát a významný český politik František August Brauner Malý mlýn. Po více než čtyřiceti letech si jeho dcera, česká malířka, grafička a knižní výtvarnice Zdenka Braunerová (1858–1934) postavila mezi lety 1903–1904 v bezprostředním sousedství rodinné vily vlastní ateliér. Svůj starší záměr uskutečnila v redukované podobě.¹ Na projekt „něčeho mezi venkovskou chalupou a anglickou cottage“ architektka nepotřebovala; jen k realizaci si přizvala místního políra.² Pavlače a schůdky na vnějším průčelí se staly komunikační nezbytností, když byla nucena vysadit místnosti na sokl kvůli ochraně před velkou vodou.³

Při návrhu menší účelové stavby o třech pokojích bez výraznějších detailů čerpala malířka inspiraci ze soudobé architektury rodinných domů na anglickém venkově. Předlohy pro průčelí našla v anglickém časopise *The Studio*, jak dokazuje několik motivů v jejím skicáři.⁴ Anglické cottage se neobešly bez krbu, který umístila v salonu před malířskou dílnou. Vlastní stavba pro ni byla funkční kostrou, kterou po svém barevně upravovala a její interiér dotvářela a obměňovala. Okna, dveře a pavlače vně i uvnitř natřela zelenou barvou, kterou si oblíbila za pobytu ve Francii. Motivem květin omalovala dřevěné obložení krbu a stěnu nad ním. Krb měl umocňovat intimitu salonu, kde po práci nejraději odpočívala a přijímala nejbližší přátele. Vybavila jej klasicizujícím nábytkem, upraveným místním truhlářem, který sjednotila bílým nátěrem se zelenou linkou a zelenými čalouny.

Vlastní ateliér, osvětlený velkým oknem, nebyl jen malířskou dílnou, ale zároveň i společenskou místností rozšiřující nevelký salon, kde nemohla přijímat početnější návštěvy uměleckých přátel. Pavlač, která například v domě sochaře Františka Bílka (přítele Braunerové) v Chýnově propojovala ateliér s bytem v patře, měla v roztockém ateliéru estetickou funkci. Navazovala na horizont stropu sousedního salonu a pokračovala v úrovni podlahy pokojíku v podkroví, do něhož zasahoval převýšený prostor vlastního ateliéru. Na zábradlí Zdenka Braunerová navěsila lidové textilie včetně staré kasule. Ostatně v celém ateliéru vytvářela zákoutí s lidovým a starožitným nábytkem, naplněným starým porcelánem, na police rozmísťovala lidové nádoby, mezi obrazy věšela podmalby na skle, místy doplnila i výklenkové plastiky. Její náboženské cítění dokládaly další liturgické předměty a devocionálie; v koutě vedle okna stával barokní oltář. Nejrůznější bibeloty jí připomínaly četné přátele z literárních a výtvarnických kruhů, kteří ji v ateliéru často navštěvovali.⁵ Po třicet let byl malířčin roztocký ateliér místem setkávání kulturních osobností nejen z našich zemí, ale i ze zahraničí.⁶

Po smrti Zdenky Braunerové prodělal objekt do 60. let 20. století řadu nevhodných úprav. V roce 1974 zakoupilo ateliér Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, které jej zpočátku využívalo jako dílnu a kanceláře. V roce 2000 rozhodlo vedení muzea o expozičním využití a následná povodeň uspěla jeho rekonstrukci, projektovanou ateliérem obnovy a konzervace historických staveb GIRSA AT.⁷ Obnova navrátila stavbu do podoby, kterou měla za života umělkyně. Po ní následovala i úprava bezprostředního okolí, jež má navozovat představu zahrady, která původně budovu ateliéru obklopovala.

Zdařilá rekonstrukce interiéru mohla proběhnout jen na základě studia bohaté písemné a obrazové dokumentace uložené ve fondech Středočeského muzea a v dalších institucích. Byla využita také rozsáhlá korespondence malířky i soubor dobových fotografií.⁸ Fundamentem expozice se stala větší část umělecké pozůstalosti Zdenky Braunerové, získaná do sbírek muzea.⁹

Vytvořený interiér má charakter instalace podobně jako na jiných památkových objektech. Cílem bylo vyvolat dobovou atmosféru, která působí věrohodně, protože respektuje rozvrh a celkový charakter původního zařízení, jemuž se přizpůsobila nejen skladba, ale i prezentace mobiliáře. K celkovému dojmu autenticity přispívá skutečnost, že se v interiéru uplatnil celý soubor obrazů Zdenky Braunerové ze sbírky Středočeského muzea. Některé předměty z původního vybavení se v ateliéru vrátily na své místo, jiné byly nahrazeny časově, slohově nebo

1 V dopisu sestře Anně Bourgesové ze dne 27. listopadu 1897 načrtla stavbu ateliéru s bytem v Roztokách, viz I. JANÁKOVÁ, J. ŠÍCHA, V. ŠUSOVÁ: *Zdenka Braunerová, Přátelství a láska*, Památník národního písemnictví, Praha 1996, obr. na s. 56.

2 O historii objektu viz M. ŠÁŠINKOVÁ, M. VLK: *Zdenka Braunerová 1858–1934, Ateliér – historie, stavba, expozice*, digitální publikace (CD-ROM), Středočeské muzeum, Roztoky 2005; M. VLK, M. ŠÁŠINKOVÁ: *Ateliér Zdenky Braunerové v Roztokách. Historie objektu a průvodce expozicí* (v tisku).

3 Své poznatky Marcela ŠÁŠINKOVÁ shrnula také v příspěvku *Cesta Zdenky Braunerové k vlastnímu ateliéru*, in: *Středočeský vlastivědný sborník*, sv. 23, Roztoky u Prahy 2005, s. 44–53.

4 Nedatovaná kresba ve skicáři, uložená v Grafické sbírce Národní galerie v Praze, inv. č. K 17112, list 56a. Je zde zachyceno zejména průčelí domu, využitě na západní fasádě ateliéru, a portál kombinující dveře s okénkem v jednom ostění. Architekturu stavby se zabýval autor tohoto článku na výše uvedené konferenci v příspěvku *Ateliér Zdenky Braunerové a jeho architektura*.

5 Byli to kritici a spisovatelé Miloš Marten, František Xaver Šalda, Růžena Jesenská, nakladatel Josef Portman, sochaři František Bílek, Jan Štursa, malíři Miloš Jiránek, Arnošt Hofbauer, Jan Zrzavý, Tavík František Šimon, malířka a grafička Helena Emingerová, manželka prezidenta republiky Helena Benešová.

6 Ze zahraničních hostů připomeňme alespoň francouzského básníka a diplomata Paula Claudela a generála Maurice Pellé.

7 O stavební rekonstrukci objektu viz V. GIRSA, M. HANZL: *Znovuzrození ateliéru Zdenky Braunerové v Roztokách (Památce zesnulého restaurátora Petra Vaňka)*, in: *Zprávy památkové péče* 66, 2006, č. 1, s. 8–18.

8 Nejdůležitější prameny citované M. Šášinkovou jsou uvedeny v odkazu na literaturu v pozn. 1.

9 V roce 1961 získalo tehdejší Okresní muzeum Praha-západ v Roztokách u Prahy větší část pozůstalosti Zdenky Braunerové z tehdy zrušeného Sdružení českých umělců-grafiků Hollar, kam ji na sklonku života věnovala. Nabytý sbírkový fond zahrnoval na 70 obrazů a maleb, na 600 kreseb a grafických listů, návrhy i ukázky skla a několik předmětů z majetku umělkyně. Tento fond byl soustavně doplňován.

1

hmotově adekvátními objekty. V obou hlavních, bohatě dokumentovaných prostorách jsou zcela vyloučeny formy muzejní prezentace s umístěním exponátů ve vitrínách, textovým doprovodem a dalšími technickými prostředky. Vystavená umělecká díla, zejména obrazy, byla vybrána tak, aby kromě své primární, estetické funkce dokládala události nebo etapy života umělkyně. Informačním prostředkem je, stejně jako na zpřístupněných památkových objektech, průvodcovský výklad.

Nevelká první místnost – salon – si dodnes uchovala kromě stropu původní vstup z pavlače v podobě dveří spojených s okénkem krytým okenicí do společného ostění i dveře do ateliéru s barokním kováním. Rekonstrukce zaniklého krbu včetně malířské výzdoby dřevěného pláště byla provedena podle fotodokumentace a akvarelu umělkyně.¹⁰

Na krbu byl umístěn nízký nástavec s nejrůznějšími drobnostmi na volných policích, mezi nimiž vynikaly porcelánové figurky, s největší pravděpodobností ze zbytků kdysi proslulé sbírky porcelánu Zdenčiny matky Augusty Neumannové-Braunerové.¹¹ Na dobových fotografiích byl ateliér přeplněn bíle lakovaným klasicizujícím nábytkem se zelenou linkou. V expozici byla rekonstruována rohová vitrínka na stolku vedle vstupu a jedno vyplétané křesílko v okenním výklenku. Ostatní nepůvodní sedací nábytek byl povrchově upraven nebo alespoň opatřen sjednocujícím zeleným hedvábným potahem, vycházejícím z dokumentace. Výzdoba stěn byla za života Zdenky Braunerové v této místnosti poměrně nahodilá; vedle grafik se na nich uplatnily keramické talíře i výklenkové plastiky na konzolách.

Tématem expozice v této místnosti je vztah umělkyně k rodině a přátelům. Vedle otce Františka Augusta Braunera, zastoupeného jen litografií s rodovou devízou v okně a miniaturou na víčku z korbely v rohové vitrínce, je několika exponáty připomenuta Augusta Braunerová. Ve stáří ji zachytila dcera Zdenka v pařížském ateliéru. Dosud nepoznanou malířskou činnost Zdenčiny matky přibližuje kvaš nad krbem. Bohatě řezaným a zlaceným druhorokokovým rámem ovládá čelní stěnu místnosti Podobizna paní Braunerové s dítětem od Antonína Dvořáka a podtrhuje atmosféru salonu. Dalšími artefakty jsou připomenuti nejbližší Zdenčini umělečtí přátelé: Miloš Marten portrétem od Boleslawa Biegase, Krajinou s rybníčkem Antonín Chittussi, Slováckým šohajem Joža Úprka. Sochař František Bílek je autorem busty básníka Julia Zeyera a v dvojportrétu Zdenky Braunerové na keramické váze zachytil proměnu fyziognomie své ochránkyně. Několik orientálních drobností na krbu, kde je i Zeyerova fotografie, navozuje zájem Zdenky Braunerové o svět mimoevropských kultur, do něhož ji básník uváděl. Charakter salonu dokresluje také obsah vzpomínuté rohové vitrínky, jehož uspořádání respektuje dokumentovaný stav. Původní podobu salonu dokládají nejen dobové fotografie, ale i dva obrazy okenního výklenku, na nichž malovala Zdenka Braunerová proměny svého oblíbeného zákoutí.

Obř. 1. Roztoky u Prahy (okres Praha-západ), budova ateliéru Zdenky Braunerové od východu po obnově, 2005. Nápadným motivem je rozměrné předsazené okno (bow window), ovládající průčelí a vypoovídající o funkci stavby. (Foto Aleš Hůlka)

10 Pohled do interiéru roztockého ateliéru, 1904, tužka a akvarel na kartonu, 22,5 x 16 cm, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, inv. č. H 665. Rekonstrukci malířské výzdoby krbu, sokl a barevnost stropu provedla restaurátorka ak. mal. Zlatica Dobošová.

11 Augusta Neumannová-Braunerová (1817–1890) byla nejen profesionálně školenou malířkou, ale i významnou pražskou sběratelkou. O tom M. B. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ: *Ozářené krby vlastenecké rodiny české*, Praha 1945, s. 268, 271.

2

3

Obr. 2. Roztoky u Prahy (okres Praha-západ), ateliér Zdenky Braunerové, pohled do salonu s oknem, 2005. V okenním výklenku je situována replika křesílka s polštářem, na parapetu stojí keramická plastika Zamyšlená od Ladislava Kofránka z roku 1904, nabrazující nezachovanou bustu, na stolku je porcelánová mísa na ovoce. Na čelní stěně dominuje interiéru Podobizna paní Braunerové s dítětem od Antonína Dvořáka a v rohu busta Julia Zeyera. (Foto Aleš Hůlka)

Obr. 3. Zdenka Braunerová, Z roztockého ateliéru, olej na plátně, 1905. Pohled do salonu roztockého ateliéru s menším západním oknem, otevřeným do zahrady. V ostění jsou zavěšeny obrazy. Na parapetu jsou po ruce knihy, na okně v rohu patrně Rodinova busta, uprostřed muškáty v květináčích. V popředí stojí dvě bílá luisézní křesla s polštáři a stolek se soustruhovanou trnoží. Na modrém ubrusu je umístěna drobná vázička s růžemi, noviny, skicář a skleněná nádobka ve tvaru psa, které v ateliéru Zdenka Braunerová malovala. (Foto Aleš Hůlka)

4

5

Interiér vlastní malířské dílny pomohla restituovat nejprve stavební obnova, jež odstranila nevhodné zásahy uskutečněné po 2. světové válce. Stěžejní část nynější stálé expozice života a díla umělkyně bylo nutné skloubit se základní ideou uvedení ateliéru do vzhledu odpovídajícího době, kdy jej malířka užívala. Byl zachován celkový funkční a estetický charakter prostoru, který se dělil na několik samostatných sekcí. Přestože se některé partie interiéru za života umělkyně i několikrát proměňovaly nebo byly záměrně upravovány pro větší „fotogeničnost“, zůstal zde základní rozvrh více méně zachován. Pro rekonstrukci byly proto vyhledávány úpravy interiéru buď pohledově nejatraktivnější, nebo takové, pro něž byl k dispozici dostatek autentických sbírkových předmětů.

Křídlo umístěné při vstupu do samotného ateliéru z pozůstalosti Zdenky Braunerové dokládá její zájem o hudbu, která byla nedílnou součástí společenské zábavy v salonech, jejichž atmosféru navozují obrazy Zdenky Braunerové zavěšené nad klavírem. Do detailu se podařilo rekonstruovat stěnu kolem vstupu na vnější pavlač, odpovídající době kolem roku 1910. Bylo zapotřebí zhotovit kopii poličky nade dveřmi pro aranžování lidového nádobí a konzolu pro barokní, klasicistně doplněné skříňkové hodiny,¹² které zde s kopií holandského obrazu z Drážďanské galerie a dvěma vedutami Telče visely až do konce života Zdenky Braunerové. Také vývojový nástin malířské tvorby z let 1879–1910, rozdělený do hlavních období¹³ a umístěný na pohledově kompaktní ploše stěn vedle velkého ateliérového okna, zachovává mozaikovitě zavěšení obrazů, charakteristické pro malířskou dílnu. Zarámování však zdůrazňuje autonomnost obrazů jako významných uměleckých děl. V koutě vedle okna, kde stával barokní oltář, je religiozita Zdenky Braunerové připomenuta nápadně umístěným obrazem interiéru kostela sv. Tomáše na Malé Straně s barokními oltáři. Intelektuální činnost připomíná dámský psací stůl, situovaný pod obrazem, s kopií dopisu.

Středem vlastní dílny byl prostor před velkým ateliérovým oknem. Na pracovním stole je rozmístěno nejrůznější náčiní, na parapetu rozestaveny nádoby se štětci i skleněné lahvice jako předlohy pro navrhovaná a malovaná skla. Vedle stolu stál malířský stojan, u něhož Zdenka Braunerová malovala,¹⁴ ve špaletě okna visely nejrůznější pomůcky (palety, příložníky a jiné). Výtvarnické náčiní, které se na okno nevešlo, měla (jak je patrné na jedné z fotografií) malířka po ruce v jednoduchém sekretáři pod pavlačí. V nice byla umístěna police s knihami. V ateliéru vždy stával nějaký stůl s větším počtem sedacího nábytku, k němuž mohla zasednout početnější návštěva.

Obr. 4. Roztoky, ateliér Zdenky Braunerové, pohled na zákoutí kolem dveří na jižní pavlač, 1910. (Foto Archiv Středočeského muzea v Roztokách)

Obr. 5. Roztoky u Prahy (okres Praha-západ), ateliér Zdenky Braunerové, zákoutí ateliéru kolem dveří na jižní stěně, 2005. (Foto Aleš Hůlka)

Obr. 6. Zdenka Braunerová maluje ve svém ateliéru, kolem roku 1910. (Foto Archiv Středočeského muzea v Roztokách)

Obr. 7. Roztoky u Prahy (okres Praha-západ), ateliér Zdenky Braunerové, pohled na zákoutí s pavlačí u velkého okna, 2005. (Foto Aleš Hůlka)

12 Potřebné interiérové doplňky zhotovil restaurátor Petr Vaněk, který se, bohužel, otevření ateliéru již nedožil.

13 Zdenka Braunerová začínala malovat v Roztokách, kde zachytila kolem roku 1880 nejen interiér Braunerova mlýna před přestavbou, ale i Velký a Malý háj v Roztokách. Dále jsou zastoupena plátna z pobytů ve Francii z okolí Barbizonu (1882–1885) a Pikardie (1889). Po návratu se ve vrcholném malířském období věnovala zejména pražským vedutám, malovala v Roztokách i na Moravě.

14 Vzpomínka na osobnost umělkyně je na stojanu připomenuta paletou a portrétem Zdenky Braunerové od finské malířky Heleny Schjerfbeckové (1864–1946), která byla její spolužačkou na Akademii Colarossi v Paříži.

6

7

V odpočinkovém koutu pod pavlačí je nyní zdůrazněn vztah malířky k rodnému městu několika pražskými vedutami, připomínajícími její zakotvení v Praze po návratu z dlouhodobých pobytů ve Francii. Uplatnila se zde část zachovaného nábytku ze salonu Braunerových v domě U Helmů na Novém Městě pražském ze druhé poloviny 70. let 19. století. Na stěnách nad pavlačemi jsou zavěšeny obrazy nejrůznějších námětů, kvality a stáří většinou bez rámu, včetně školních prací z dob studií v Paříži, aby byl zdůrazněn primární účel prostoru. Mezi nimi najdeme i lidový nábytek, zčásti malovaný Zdenkou Braunerovou. Také náměty obrazů, které zaplnily stěnu komína, dokládají hluboký vztah malířky k lidovému umění.

Iluzi života v ateliéru doplňují kamna s nāčíním pro topení při komínové stěně. Jedinými kamny byl v sychravých dnech vytápěn nejen ateliér, ale také otevřené podkroví, přístupné po dřevěných schodech pod pavlačemi.

O vybavení „palandy“, jak prostor podkroví sama umělkyně pojmenovala, se však nezachovaly konkrétní zprávy. Opticky se díky nízkému trámovému stropu a drobnějšímu oknu zdá ještě menší než spodní salon shodných rozměrů. V „palandě“ se připomíná další výtvarná činnost malířky, grafická a knižní tvorba i návrhy a výzdoba skla. Pouze na tomto místě se přistoupilo k moderní realizaci expozice pomocí počítače, aby byly choulostivé dokumenty, kresby a grafické listy uchráněny před dlouhodobým působením světla. Ukázky knižních vazeb a bibliofilských tisků byly umístěny do pultových vitrín, jež však mají charakter nábytkových kusů. Kolekce skla byla instalována do subtilního jednoduchého biedermeierského skleníku, který připomíná starožitný mobiliář, charakteristický nejen pro vybavení ateliéru, ale i pro tradicionalismus Zdenky Braunerové. Vybraný kus historického nábytku ideově spojuje prostor „palandy“ s interiérem vlastního ateliéru, který je možné přehlédnout z vysazené pavlače na západní straně vedle komína. Z ní se otevírá celkový pohled na ústřední prostor stavby z ptáčích perspektivy. Dovoluje návštěvníkovi, aby si znovu připomněl zhlédnutá umělecká díla a uvědomil si jedinečný charakter objektu a znovu probuzeného genia loci. Nejen z vystavených exponátů, ale i z rekonstruovaného prostředí lze pochopit hodnotu díla, povahu osobnosti a význam neobyčejné české umělkyně a organizátorky kulturního dění, která předznamenala kulturní orientaci budoucího československého státu.

Obr. 8. Zdenka Braunerová, Salon rodiny Braunerovy, olej na plátně, 1879–1880. Obraz zachycuje pohled do salonu v pražském domě U Helmů, jehož interiér byl vybaven po polovině 70. let 19. století a zanikl po smrti Františka Augusta Braunera roku 1880. Interiér byl vytápěn velkými kachlovými kamny, v centru stál klavír. Na stěnách pokrytých červenými tapetami byly rozvěšeny obrazy menších rozměrů s různými náměty ve zlatených rámech a na konzolách byly umístěny porcelánové figurky ze sbírky Augusty Braunerové. V křeslech sedí paní Augusta Braunerová, malířčina matka, a sestra Anna, později provdaná Bourgesová. Část mobiliáře tohoto salonu, objevená v torzálním stavu v podkroví roztockého zámku, byla restaurována a využita v nynější expozici. (Foto Aleš Hůlka)

8

